

УДК 316.77:174-057.87:33:378.4(477.54-25)ХНЕУ
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.19>

Н. В. Михайлюк

старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Стаття присвячена одному з актуальних питань всебічного розвитку особистості в процесі формування професійної культури майбутніх бакалаврів банківської справи. Останнім часом науковці все частіше звертаються до поняття «професійна культура», тому що потреби нинішнього суспільства, яке весь час розвивається, формують основи освіти, покликаної виховувати в людині потяг до нових знань, підвищення рівня компетентності в професійній сфері. Формування професійної культури студентів є одним з необхідних елементів процесу підготовки майбутніх фахівців до вирішення навчальних, виробничих, життєвих питань. Сьогоднішні умови економічної освіти не зводяться лише до формування систематичних знань, умінь та навичок, вони націлені на інтелектуальний і моральний розвиток студента, формування у нього широкого продуктивного мислення, вміння працювати з інформацією, з людьми. Сучасна теоретична методика вищої професійної освіти приділяє багато уваги виконанню Закону України про вищу освіту, і тому в статті ми намагалися відобразити зв'язок між теоретичними законами освіти та практичними розробками, які збагатили теоретичний аспект. У статті розкривається сутність таких понять, як вища освіта, мета вищої освіти, погляд на формування гармонійного розвитку особистості в різні епохи, сучасне трактування поняття всебічного розвитку особистості, шляхи формування гармонійно розвиненої людини. Основна увага зосереджується на трактуванні цього поняття видатними філософами, педагогами та науковцями в різні часи та епохи. Висвітлюються структурні складники частини виховання (розумовий, фізичний, трудовий, моральний й естетичний), які традиційно педагогіка відносить до чинників, без яких неможливий гармонійний розвиток людини. Отже, процес виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Цей процес має бути цілеспрямованим, систематичним, послідовним, мати конкретну мету, не мати елементів епізодичності та хаотичності. Результати цього процесу не можуть настати водночас, вони настають згодом, через деякий час. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовується значимість факторів, які впливають на формування гармонійно та всебічно розвиненої особистості, та доводиться, що процес виховання та середовище мають безпосередню значимість для становлення всебічно розвиненої особистості.

Ключові слова: професійна культура, всебічний розвиток особистості, досконала особистість, матеріальна і духовна культура, навчально-професійна діяльність, гуманістичний ідеал виховання.

Постановка проблеми. Сучасна українська освіта вимагає від ЗВО підготовки фахівців, які будуть конкурентно здатними на ринку праці та матимуть високий рівень всебічно розвиненого фахівця, спроможного вирішувати складні професійні питання. Професіоналізм фахівця неможливий без саморозвитку індивіда, який передбачає належну кваліфікацію, мовну компетенцію, високий рівень духовної культури та інтелекту. Розвиваючись, людина робить внесок в соціальне оточення, з яким пов'язана в різних сферах життя та діяльності – культурній, духовній, професійній. Перебуваючи в суспільстві, людина впливає на суспільство, так само, як суспільство робить свій внесок в процес розвитку людини. Отже, гармонійно та всебічно розвинена особистість має формувати позитивні зміни в суспільстві, що є фундаментом для стабільного стану суспільства. Саме тому одним з вагомих питань

розвитку соціуму в сучасній Україні є питання формування повноцінної особистості, розвиненої фізично, інтелектуально, духовно, культурно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання всебічного розвитку особистості було об'єктом уваги філософів, педагогів, науковців з античних часів до сьогодення. В наш час це питання розглядалось такими науковцями, як А. Алексюк, Л. Бахмач, Д. Зубенко, Л. Малик, Н. Мойсеюк, В. Сухомлинський, І. Терещенко та інші. Проблема всебічного розвитку особистості розглядалась науковцями з різних точок зору: через ідею інтелектуального або трудового виховання, як гуманістичний ідеал, під впливом комуністичних ідей або освітньо-виховних закладів. Але не досить детально було розглянуто питання розвитку і самореалізації особистості в процесі формування професійної культури майбутніх фахівців банківських установ.

Мета статті – проаналізувати погляди науковців на питання всебічно розвиненої особистості, виокремити педагогічні чинники, які впливають на формування гармонійно та всебічно розвиненої особистості, сформулювати аспекти, які допомагають вирішенню цього питання в процесі підготовки бакалаврів банківської справи.

Виклад основного матеріалу. Професійна культура майбутніх бакалаврів банківської справи починає формуватися ще під час навчання в закладі вищої освіти. Закон України «Про вищу освіту» дає визначення вищої освіти як сукупності систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [7]. Законодавство України констатує, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

Процес саморозвитку індивіда не можливий без розвитку професійної культури фахівця в будь-якій галузі, в тому числі банківській.

Питанням всебічного розвитку людини займалися багато філософів, культурологів, науковців та педагогів у різні часи та епохи. Ідея гармонійного розвитку тілесної і духовної краси зародилася в античній філософії. Ще Аристотель акцентував увагу на вихованні мужності й витривалості, поміркованості й справедливості, високої інтелектуальної і моральної чистоти. Педагоги-гуманісти епохи Відродження Ф. Рабе, М. Монтель до змісту всебічного розвитку вносили культ тілесної краси, насолоду мистецтвом, музикою, літературою. Вони не могли піднятися до розуміння необхідності поєднання розумової праці з продуктивною, бо в самому суспільстві для цього не було об'єктивних причин. Навіть більше, низький рівень суспільного виробництва не тільки не вимагав

всебічного розвитку особистості, а й зумовлював його однобічність. У соціалістів-утопістів Т. Мора, Т. Кампанелли ідея всебічного гармонійного розвитку отримує нову спрямованість. Вони вперше висунули питання про включення до процесу всебічного гармонійного розвитку особистості поєднання виховання і праці. Французькі просвітителі XVIII століття Д. Дідро, Г. Кельвецій цю ідею обмежували розумовим і моральним розвитком, не пов'язаним з працею. Поява нових соціально-економічних умов у XIX столітті змінює думку про всебічне формування особистості. Так, Р. Оуен вважав, що всебічно гармонійну людину виховує одночасний розвиток інтелектуальних і фізичних сил особистості, її моральне та естетичне формування. Досягти цього можна шляхом поєднання навчання і виховання з продуктивною працею. Радянська школа дотримувалась думки, що можливість всебічного і гармонійного розвитку людини з'явиться тоді, коли будуть ліквідовані класові відмінності, в усіх галузях техніки, суспільного виробництва людство досягне високого рівня розвитку та не буде істотних відмінностей між розумовою та фізичною працею [6].

Н. Мойсеюк зазначає: «Найвище призначення виховання – формувати досконалу людину. Ідеали досконалої особистості у різних народів дуже схожі. Вони включають розум, красу, працелюбність, високі моральні якості, фізичну силу, витривалість, риси борця за справедливість, тобто якості, які характеризують всебічно і гармонійно розвинену людину. Поняття «всебічний розвиток» означає розвиток людської особистості з усіх боків, всесторонньо; поняття «гармонійний» – гармонію усіх сторін, їх пропорційність, погоджену єдність [6]. Н. Мойсеюк вважає, що всебічний розвиток особистості – це процес оволодіння засобами матеріальної і духовної культури, створеної людством [5].

Науковці І. Терещенко і Д. Зубенко розглядають ідею всебічного розвитку особистості в аспектах соціальної роботи. В процесі життєдіяльності людини відбувається її розвиток, тобто взаємопов'язані кількісні і якісні зміни фізіологічного стану, вдосконалення нервової системи, психіки, активізація пізнавальної та творчої діяльності, збагачення світогляду, суспільних поглядів та переконань. У взаємовідносинах зі світом особистість проявляє себе як активна система, що не тільки відповідає на зовнішні подразники, але й сама активно і цілеспрямовано впливає на оточення. Людина розвиває свій власний погляд на світ, вирішує нові завдання новими методами, взаємодіє з оточуючим світом, засвоює багатства суспільства. Взагалі всебічний розвиток особистості передбачає засвоєння людиною багатств суспільної культури, в результаті чого вона стає самодіяльною та творчою особистістю [8].

У науковій роботі Л. Малик питання всебічного розвитку особистості розглядається через призму трудового виховання. Автор вважає, що праця, особливо фізична, благотворно впливає на фізичний розвиток особистості. Вона пов'язана з рухами та м'язовими навантаженнями, з перебуванням людини на свіжому повітрі. Тому вона зміцнює здоров'я особистості, підвищує її життєвий тонус та розумову працездатність. Праця розвиває інтелектуальні здібності особистості. Працюючи, вона змушена мислити, плануючи послідовність робіт, прогнозуючи результати своїх дій. Праця на сучасному виробництві вимагає широкої обізнаності, технічної підготовки, вміння швидко опановувати новітні технології тощо. Навчальна діяльність – це також різновид праці. У процесі навчання формуються трудові навички, але лише за умов, що воно передбачає мету, зусилля та результати [4].

Питанню всебічного розвитку особистості приділяв увагу український науковець у галузі педагогіки вищої школи, доктор педагогічних наук, професор А. Алексюк. Аналізом його наукових доробок займалась соціальний педагог Л. Бахмач. Вона зазначила, що, на думку А. Алексюка, найвища мета виховання – всебічний гармонійний розвиток вільної, самодостатньої особистості. Він стверджував, що всебічний розвиток особистості неможливий поза студентським гуртом, без його сприятливого впливу на індивіда. Завдання виховання завжди включає в себе завдання організації спеціальної провідної діяльності, яка слугує виховній меті. У студентському віці – це навчально-професійна діяльність. Студентський вік охоплює юнацький період і частину дорослого етапу розвитку і становлення людини. Цей вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного і соціального розвитку. В цей період найбільша швидкість пам'яті, реакції, пластичності у формуванні навичок. В особистості на цьому етапі домінують становлення характеру та інтелекту. Активно розвиваються морально-ціннісні й естетичні почуття. Швидко освоюються соціальні ролі дорослого. Формуються і закріплюються схильності та інтереси. Визначаються життєві цілі й прагнення.

Важливе місце у справі розв'язання завдань всебічного гармонійного розвитку особистості А. Алексюк надавав також і освітнім закладам. На думку вченого, суть закладів освіти у всебічному гармонійному розвитку особистості полягає в тому, що:

1. Багатство змісту й форм вияву освітнього процесу у закладі вищої освіти, різноманітність інформації, яка надходить до студентських форм організації їхнього гуртового життя, участь у виробничій практиці, суспільно-політичній діяльності створюють сприятливі умови для всебічного гармонійного розвитку особистості.

2. Завдання професійної освіти, вузький професіоналізм, утилітарність навчальних планів, характерних для окремих спеціальностей і програм, відсутність вільного поза лекційного часу в студентів для задоволення своїх непрофесійних інтересів і потреб – усе це гальмує всебічний розвиток особистості майбутнього спеціаліста [1].

Український педагогічний словник пропонує розглядати всебічний розвиток особистості як гуманістичний ідеал виховання. Як відносно цілісна система поглядів це поняття склалося в епоху Відродження в руслі культурного руху гуманізму. Ідея всебічного розвитку особистості дістала різні інтерпретації в пізніших філософських і педагогічних системах залежно від особливостей історико-культурної ситуації. Уявлення про всебічно розвинутого індивіда неоднозначні. В побутовій свідомості це талановита людина, здатна до різних видів діяльності, яка відрізняється від тих, хто проявляє свої здібності лише в одній галузі. Всебічний розвиток особистості не можна розглядати як професійний принцип організації навчання і виховання, як сукупність правил, що регулюють діяльність і спілкування. Більш коректним є осмислення всебічного розвитку особистості як процесу саморозвитку індивіда, який оволодіває головною справою життя і використовує весь спектр можливостей прилучення до загальнолюдської культури [2].

Всебічний та гармонійний розвиток особистості передбачає дотримання єдності та взаємодії п'яти частин виховання. Традиційними складовими частинами виховання називають розумову, фізичну, трудову, моральну й естетичну.

Розумове виховання є ключовим у процесі всебічного і гармонійного розвитку особистості. Розумове виховання спрямоване на розвиток пізнавальних мотивів особистості, культури мислення, раціональної організації навчальної праці, озброєння системою знань основ науки. У ході і в результаті засвоєння наукових знань формується науковий світогляд – теоретична засада, яка передбачає глибоке розуміння явищ природи, суспільного життя, праці і пізнання, їх пояснення і визначення власного ставлення до них: уміння свідомо будувати своє життя, працювати, органічно поєднуючи ідеї з практичними справами.

Фізичне виховання сприяє зміцненню здоров'я, повноцінному фізичному розвитку особистості, розвитку основних рухових якостей (сили, вправності, витривалості тощо), підвищенню розумової і фізичної працездатності, вихованню моральних якостей (сміливості, наполегливості, рішучості, дисциплінованості, відповідальності), гармонії тіла і духу, потреби у здоровому способі життя.

Трудове виховання формує працелюбну особистість, яка свідомо і творчо ставиться до праці як життєвої потреби, вищої цінності людини і суспільства. У процесі трудового виховання вихованці

засвоюють трудові уміння, навички культури розумової та фізичної праці, умілого господарювання, підприємництва. Вони залучаються до сучасних досягнень техніки, вчать працювати на найпоширеніших машинах, поводить з різними інструментами, технічними пристроями, що створює передумови для підготовки вихованців до праці в сучасному виробництві, всі сфери якого пронизує техніка, що постійно ускладнюється. Подолати однобічність особистісного розвитку дозволяє лише продуктивна праця – праця, яка має матеріальний результат, особистісну й соціальну спрямованість, організацію, включення до системи трудових відносин суспільства.

Моральне виховання. Мораль – це історично сформовані норми і правила поведінки людини, які визначають її ставлення до суспільства, до людей, до праці, до себе. Моральне виховання вирішує такі завдання, як формування моральних понять, суджень, почуттів і переконань, навичок і звичок поведінки, що відповідають нормам суспільства. В основі морального виховання лежать загальнолюдські цінності – моральні норми, які виробили люди в процесі історичного розвитку суспільства (чесність, порядність, справедливість, гуманізм, повага до старших, милосердя, совісність, толерантність, відповідальність, обов'язок, працелюбність, гідність, честь) та нові норми, породжені сучасним розвитком суспільства: громадянськість, патріотизм, повага до Конституції, державної символіки тощо.

Естетичне виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вироблення умінь творити прекрасне у повсякденному житті. Перша група завдань включає формування естетичних знань, поглядів, смаків, почуттів, ідеалів, які ґрунтуються на національній естетиці та кращих надбаннях цивілізації, друга – активну участь кожного вихованця у створенні прекрасного своїми руками [6].

Виховний процес у ЗВО, до складу якого входять п'ять напрямів виховання, є фактором впливу на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, а отже, і впливу на формування професійної культури майбутніх бакалаврів банківської справи. Професійна культура передбачає високий рівень професіоналізму та фахової майстерності, моральних якостей та ціннісних орієнтацій особистості, загальну культуру людини, бажання самореалізації та творчої самовіддачі. У процесі виховання особистість формується як талановита та високоморальна людина, здорова фізично та психологічно, професійно орієнтована та здатна на активну життєву позицію. Заклади вищої освіти повинні надати соціально-культурні умови, за яких студентська молодь зможе розвиватися повноцінно та гармонійно, реалізовувати свої соціальні та професійні потреби, а отже, зрости як особистість.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи сказане, можемо зробити такі висновки:

1. У педагогічній та філософській сфері питання всебічно розвиненої особистості розглядається по-різному, залежно від соціально-культурних умов, характерних для історичної епохи, або змісту і завдань, які ставить перед собою педагог для формування всебічно розвиненої особистості;

2. соціальне та культурне середовище, яке створене в ЗВО, має безпосередній вплив на формування та розвиток гармонійно та всебічно розвиненої студентської молоді;

3. одним з елементів процесу формування професійної культури майбутніх бакалаврів банківської справи є формування всебічно розвиненої особистості, здатної активно реалізовувати всі позитивні риси та навички, отримані під час навчання в ЗВО.

Список використаної літератури:

1. Бахмач Л.А. Проблеми виховання студентської молоді в науковому доробку А.М. Алексюка. URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=13&ved=2ahUKEwi2leydxfTmAhVQr4sKHZAFBj84ChAWMAJ6BAgDEAI&url=http%3A%2F%2Fenpuir.npu.edu.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F12598%2F1%2FBakhmach.pdf&usq=AOvVaw2J-P2WTn2Vktxn8X3fUw28> (дата звернення: 08.01.2020)
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwje4caAlePmAhVKposKHx41D9MQFjAEegQlAxAC&url=http%3A%2F%2Flib.iitta.gov.ua%2F106820%2F1%2F%25D0%2593%25D0%25BE%25D0%25BD%25D1%2587%25D0%25B0%25D1%2580%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BA%25D0%25BE.%2520%25D0%259F%25D0%25B5%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25B3%25D0%25BE%25D0%25B3%25D1%2596%25D1%2587%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9%2520%25D1%2581%25D0%25BB%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25BA%2520%25281%2529.pdf&usq=AOvVaw1QKOjN8-1D14y609mqjzOR> (дата звернення: 01.01.2020).
3. Закон України про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.06.2019).
4. Малик Л. Праця як основа всебічного розвитку особистості. URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=2ahUKEwiPwKuAkPTmAhVjwlsKHfsXCNAQFjAKegQICRAC&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Fopac%2Fsearch.exe%3FC21COM%3D2%26121DBN%3DUJR>

- N%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fmir%255F2010%255F10%255F32%252Epdf&usg=AOvVaw1CrazkYrpXuve0x5Ghv378 (дата звернення: 08.01.2020).
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. URL: https://pidruchniki.com/19061109/pedagogika/zasobi_vsebihnogo_rozvitku_osobistosti (дата звернення: 01.01.2020).
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. URL: https://pidruchniki.com/18180905/pedagogika/zarodzhennya_rozvitok_ideyi_pro_vsebihniy_rozvitok_osobistosti (дата звернення: 02.01.2020).
7. Про вищу освіту. Ст. 1 ЗУ Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_viwu_osvitu/statja-1.htm (дата звернення: 25.06.2019).
8. Терещенко І.І., Зубенко Д.В. Ідея всебічного розвитку особистості у теоретичних та практичних аспектах соціальної роботи. URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&ved=2ahUKEwiPwKuAkPTmAhVjwIsKHfsXCNAQFjAHegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fsocio-journal.kpi.kiev.ua%2Farchive%2F2010%2F1%2F10.pdf&usg=AOvVaw0YWG6F0QRvpraE6mtSzkzM> (дата звернення: 08.01.2020)

Mykhailiuk N. All-round personality development as one of the elements of the process of forming the professional culture of future bachelors of banking

The article is devoted to one of the topical issues of comprehensive personality development in the process of forming the professional culture of future bachelors of banking. Recently, scientists are increasingly referring to the concept of professional culture, because the needs of today's ever-evolving society are shaping the foundations of education designed to nurture the desire for new knowledge in the person, increasing the level of competence in the professional field. The formation of students' professional culture is one of the necessary elements of the process of preparing future specialists to solve educational, industrial and life issues. Today's conditions of economic education are not limited to the formation of systematic knowledge, skills and acquired habits, they are aimed at the intellectual and moral development of the student, the formation of his broad productive thinking, the ability to work with information, with people. The modern theoretical methodology of higher vocational education pays much attention to the implementation of the Law of Ukraine on higher education, and therefore in the article we tried to reflect the connection between theoretical laws of education and practical developments that enriched the theoretical aspect. The article reveals the essence of such concepts as higher education, the purpose of higher education, a look at the formation of harmonious personality development in different eras, modern interpretation of the concept of comprehensive personality development, ways of forming a harmoniously developed person. The focus is on interpreting this notion by eminent philosophers, educators, and scholars at different times and eras. The structural components of education (mental, physical, labor, moral and aesthetic) that traditionally refer to pedagogy as factors without which harmonious human development is impossible are highlighted. Thus, the upbringing process is a system of upbringing measures aimed at forming a fully and harmoniously developed personality. This process should be purposeful, systematic, consistent, have a specific purpose, and have no elements of episodicity and chaos. The results of this process cannot occur at the same time, they will come later, after a while. Based on the analysis of the psychological and pedagogical literature, the significance of the factors influencing the formation of a harmoniously and comprehensively developed personality is substantiated and it is proved that the process of education and environment are of direct importance for becoming a fully developed personality.

Key words: professional culture, comprehensive personality development, perfect personality, material and spiritual culture, educational and professional activity, humanistic ideal of education.